

QADIMGI MESOPOTAMIYADA SHAKLLANGAN ILK DINIY TASAVVUR VA E'TIQODLAR

SHDPI Ijtimoiy fanlar fakulteti o'qituvchisi

Azamova Sitora Ayonovna

SHDPI Tarix yo'nalishi 2-kurs talabasi

Rustamova Sevinch Faxriddin qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Qadimgi Mesopotamiyada shakllangan ilk diniy tasavvurlar, jumladan, xudolar va ularning panteoni va marosimlarning jamiyat hayotidagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, diniy e'tiqodlarning keyingi sivilizatsiyalarga ta'siri haqida qisqacha ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: Shumer, Shamash, Utu, Kohin, zikkurat, Xammurapi.

Qadimgi Mesopotamiya jamiyatlarining madaniyati bir-biri bilan chambarchas bog'langan edi. Din va siyosat bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan tuzilmaga ega bo'lgan. Shu bilan birga diniy e'tiqodlar siyosiy, ijtimoiy va ijtimoiy hayotning har bir jabhasiga singib ketganligini ko'rish mumkin. [BERTMAN, S., 2003. Handbook to Life in Ancient Mesopotamia, Facts On File, New York.] Ma'lumki, din ijtimoiy ong shakllaridan biri bo'lib, ma'naviy madaniyatning tarkibiy qismini tashkil qiladi. Mesopotamiya xalqlari boshqa qadimiy sharq xalqlari kabi ko'p xudolikka e'tiqod qilganlar. Mesopotamiya xalqlarining g'oyaviy hayotida din juda muhim o'rin tutgan. M.av.IV—III mingyillik chegarasida Shumerda diniy e'tiqod majmuasi ishlab chiqilgan edi. [A. Kabirov "Qadimgi Sharq tarixi", T-2016.] Qadimgi Mesopotamiya diniy tasavvurlari asosan politeistik xarakterga ega bo'lib, ular tabiat hodisalarini tushuntirish va boshqarishga bo'lgan intilishlardan kelib chiqqan. Har bir shahar-davlatning o'z bosh xudosi bo'lib, ular orasida An (osmon xudosi), Enlil (shamol va yerni boshqaruvchi xudo) va Enki (donolik va suv xudosi) muhim rol o'ynagan. Mesopotamiya mifologiyasida insonlar xudolar xizmatini bajarish uchun yaratilgani va ular orqali tabiat kuchlari boshqarilishini ta'kidlaydi. Diniy marosimlar maxsus ibodatxonalarda (zikkuratlarda) o'tkazilgan bo'lib, bu ibodatxonalar shahar hayotining markazi hisoblangan. Xudolarni tinchlantirish va ularning marhamatiga erishish maqsadida qurbonliklar va ibodatlar qilinar edi. [Bottero, Jean. "Religion in Ancient Mesopotamia", University of Chicago Press, 2001.]

Xudolar, o'z navbatida, hayotning har bir jabhasida insonlarga g'amxo'rlik qilishgan. Salomatlik va farovonlikni so'rab ibodat qilishdan tortib, eng oddiy tashvishlargacha, Mesopotamiyaliklarning hayoti o'z xudolari atrofida va shuning uchun, tabiiyki, yer yuzidagi xudolarning uylari: ibodatxonalari atrofida aylangan. Odamlar muntazam ibodatlariga qatnashmasdi; xudolarga sig'inish ruhoniylarning ishi edi. Odamlar shaxsiy ziyoratgohlarda xudolarga ibodat qilishgan va hurmat qilishgan, ma'badda qurbonliklar qilishgan va ma'bad majmuasining hovlisida bayramlarga to'planishgan, ammo ma'badga hech qanday xizmat uchun kirmaganlar. Kohinlar xudolar bilan xalq uchun shafolat qilishdi va jamoaga ilohiy xabarlarini yetkazishdi. Har bir shahar markazida homiy xudo zikkurati qurilgan. Xususan, Eridu (miloddan avvalgi. Miloddan avvalgi 5400-yil) xudo Enki uyi bo'lib, xudolar tartib o'rnatgan dunyodagi birinchi shahar hisoblangan, ammo ko'plab muqaddas joylar va markazlar mavjud edi. Eng mashhur muqaddas shaharlar orasida Nippur bor edi, u yerda xudo Enlil qirollarning hukmronligini qonuniylashtirdi va shartnomalar ustidan raislik qildi. Nippur shunchalik muhim markaz bo'lganki, u nasroniylik, keyin esa musulmon davrlarigacha saqlanib qolgan va milodiy 800 yilgacha ushbu yangi e'tiqodlar uchun muhim diniy markaz

ILM FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI

30-OKTABR

ANDIJON, 2024

sifatida davom etgan. Mesopotamiya Panteonining eng mashhur xudolari orasida (3600 dan ortiq xudolar mavjud) quyidagilar bor edi: Utu-Shamash - Shumer quyosh xudosi;

Anu - Shumer osmon xudosi;

Assur/Ashur - Osuriyaliklarning oliy xudosi;

Enlil - Shumer havo hukmdori, Anu o'g'li, xudolar qirol;

Enki-shumerlarning donishmandlik xudosi;

Ereshkigal - yer osti dunyosining shumer ma'budasi;

Gula - Shumer sog'liq va shifo ma'budasi; 1-rasm.Xammurapi va Shamash[Trustees of the British Museum (copyright).]

Inanna/Ishtar - sevgi, hosildorlik va urushning shumer ma'budasi;

Marduk - Bobil xudolari shohi;

Nabu - Bobil yozuv xudosi, Mardukning o'g'li;

Nanna - Shumer oy xudosi;

Nanshe - ijtimoiy adolatning shumer ma'budasi;

Nergal - shumerlarning urush xudosi;

Ninhursag- Shumer ona ma'budasi;

Ninkasi - pivo va pivo tayyorlashning shumer ma'budasi;

Nisaba - Shumer yozuv va hisob-kitob ma'budasi.[Joshua J.Mark "Mesopotamian Religion", 12 December 2022.]

Shaharning homiy xudosi yoki ma'budasi eng katta ma'badga ega edi, ammo har qanday shahar markazida boshqa xudolar uchun kichikroq ibodatxonalar va ziyoratgohlar mavjud edi. Ma'lum bir ma'badning xudosi tom ma'noda ushbu binoda yashaydi deb hisoblangan va aksariyat ibodatxonalar uchta xonadan iborat bo'lib, barchasi yaxshi bezatilgan, eng ichki qismi ma'bud yoki ma'buda xonasi bo'lib, u yerda ma'buda o'z haykali shaklida yashagan. Ma'bad ruhoniylari har kuni xudoning ehtiyojlarini qondirishlari kerak edi. Naglega ko'ra: "Har kuni musiqa sadolari, madhiyalar va ibodatlar ostida xudoni yuvintirishar, kiyintirishar, atir sepishar, qo'shiqchi va raqqoslar ovqatlantirishar va ko'ngil ochishardi. Tutatqi tutatilgan bulutlar ichida non, non, meva va asal, pivo, vino va suv qurbonliklari xudo oldiga qo'yilgan... Bayram kunlari xudolarning haykallari qo'shiq va raqslar jo'rligida hovlidan va shahar ko'chalaridan tantanali marosimda olib o'tilardi". Qadimgi Mesopotamiya jamiyatlarida Shamash xudosi adolatni o'zida mujassam etgan siyosiy tuzilmalarda muhim o'rin tutgan bu hurmatga sazovor jamiyatlar. Shamasning adolat xudosi sifatida e'tirof etilishi hukmdorlar uchun ularning taxtdagi vakolatlarini qonuniylashtirishning muhim omili. Hukmdorlar u adolat tamoyillariga rioya qilish orqali Shamashning iltifotiga erishishga harakat qilgan taqdim etilgan. Biroq, Shamashning iltifotiga erishish uchun faqat og'zaki emas, balki boshqa narsalar ham kerak edi maqtash; hukmdorlar o'z xatti-harakatlari bilan sodiqligini ko'rsatishlari kerak edi. Hukmdorlar haykallar yasab, Shamashni ulug'lashlari kerak edi. Unga bag'ishlangan ibodatxonalar,

bayramlar uyushtirish, taxtlarni taqdim etish va ta'mirlashlari kerak bo'lgan.[Nuhcan ERDOĞAN "The god Samas with his political and social aspects in Ancient Mesopotamia", 2024.] Xammurabi davriga kelib Shamashni yanada ulug'lash kuchaya boradi.[KLENGEL, H. "Kral Hammurabi ve Babil", 2019.] Bu harakat orqali u diniy hokimiyatni birlashtirgan holda uning boshqaruvi uchun mustahkam asos siyosiy asosga ega bo'lgan.[PEKŞEN, O., 2017. Eski Mezopotamiya'da Din-Siyaset İlişkisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, PhD Thesis, Kahramanmaraş.] Ilohlardan yana biri Ishtar – Qadimgi Mesopotamiya mifologiyasidagi sevgi, urush, unumdorlik va g'alaba ma'buda bo'lib, Akkad madaniyatida Ishtar nomi bilan mashhur bo'lgan. U Shumer madaniyatida Inanna nomi bilan tanilgan. Ishtar ikki qarama-qarshi kuchlarni, ya'ni hayot va o'limni, sevgi va urushni birlashtiruvchi ilohiy timsol sifatida tasvirlangan. Ishtar bilan bog'liq eng mashhur afsonalardan biri uning yerosti dunyosiga tushishi haqidagi rivoyatdir. Ushbu hikoyada u yerosti dunyosi ma'budasi Ereshkigalning hukmronligiga boradi va qaytish jarayonida o'zining ilohiy kuchini yangilaydi. Ishtar hayot va o'lim o'rtasidagi siklni ifodalovchi markaziy obraz hisoblanadi. Bundan tashqari, u Uruk shahri homiysi bo'lib, ushbu hududda unga bag'ishlangan ko'plab ibodatxonalar qurilgan.[]Xulosa o'rnida shuni aytish lozimki, Mesopotamiya davlatida din va diniy qarashlar ulug'lanib, inson hayot tarsi va turmushini belgilab beruvchi omil hisoblangan. Qadimgi Mesopotamiya diniy tasavvurlari jamiyatning hayoti va madaniyati bilan uzviy bog'liq bo'lib, ular tabiat hodisalarini tushuntirish va boshqarish intilishlaridan kelib chiqqan. Xudolarni ilohiylashtirish va ularga bag'ishlangan marosimlar Mesopotamiya jamiyatining ijtimoiy va diniy tuzilishini shakllantirgan. Ushbu diniy e'tiqodlar nafaqat Mesopotamiya madaniyatining asosini tashkil qilgan, balki keyingi sivilizatsiyalar diniy tizimlariga ham ta'sir ko'rsatgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.A. Kabirov "Qadimgi Sharq tarixi", T-2016. 163-164b.
- 2.Bottero, Jean. "Religion in Ancient Mesopotamia", University of Chicago Press, 2001.
- 3.Joshua J.Mark "Mesopotamian Religion", 12 December 2022. www.worldhistory.org/
- 4.Trustees of the British Museum (copyright).
- 5.Joshua J.Mark "Mesopotamian Religion", 12 December 2022.
- 6.Nuhcan ERDOĞAN "The god Samas with his political and social aspects in Ancient Mesopotamia", 2024. <https://doi.org/10.33469/oannes.1415323>
- 7.KLENGEL, H. "Kral Hammurabi ve Babil", 2019.
- 8.PEKŞEN, O., 2017. Eski Mezopotamiya'da Din-Siyaset İlişkisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, PhD Thesis, Kahramanmaraş.
- 9.Black, Jeremy, et al. "Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia: An Illustrated Dictionary", University of Texas Press, 1992.
- 10.Nurillaevich O. B. et al. Factors Of The Formation Of Ecological Culture In The Education And Training System //Journal of Pharmaceutical Negative Results. – 2022. – C. 984-989.
- 11.Aralovna O. G. et al. Ecological globalization and its social place in the globalization system of processes //Journal of Survey in Fisheries Sciences. – 2023. – T. 10. – №. 1S. – C. 5000-5006.

ILM FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI

30-OKTABR

ANDIJON, 2024

12. Ayonovna A. S. The Need for the Formation of Environmental Education and Upbringing in Young People in the Conditions of Environmental Globalization //Global Scientific Review. – 2023. – T. 13. – C. 7-10.

13. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o'g'li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ' //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 4. – C. 135-139.

14. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o'g'li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ' //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 4. – C. 135-139.

15. Ayonovna A. S. IN THE CONTEXT OF ENVIRONMENTAL GLOBALIZATION, THE NEED FOR ENVIRONMENTAL EDUCATION BECOMES A PRIORITY //American Journal Of Social Sciences And Humanity Research. – 2024. – T. 4. – №. 07. – C. 30-35.

16. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.

17. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.

18. Azamova S. EKOLOGIK GLOBALLASHUV SHAROITIDA O 'ZBEKISTON TA'LIM MUASSASALARIDA EKOLOGIK MADANIYATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI //Universal xalqaro ilmiy jurnal. – 2024. – T. 1. – №. 4. – C. 286-289.

19. Azamova S. A. PROBLEMS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 743-749.

20. Azamova S. UMUMTA'LIM MAKTAB O 'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING USUL VA VOSITALARI //Interpretation and researches. – 2024.

21. Azamova S. EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANING RIVOJLANISH BOSQICHLARI //Talqin va tadqiqotlar. – 2024. – T. 1. – №. 1.

22. Ayonovna A. S. A. A. S. YOSHLARDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK TARBIYANING SAMARALI YO 'LLARI VA BOSQICHLARI //Farg'ona davlat universiteti. – 2023. – №. 6. – C. 136-136.